

1642–1822 M. ĮSTOJUSIŲJŲ Į KLAIPĖDOS PIRKLIŲ GILDIJĄ SĄRAŠAS: STATISTIKA IR GEOGRAFIJA

Dainius Elertas

XVII–XIX a. pirkliai buvo aktyviausia Klaipėdos miestiečių dalis. Jie diktavo oficialaus ir neoficialaus miestiečių gyvenimo ritmą. Pirklių lūpomis buvo išsakomi Klaipėdos lūkesčiai, viltys, poreikiai. Jų elgesio, mados, kultūros vertės tapo kitų sluoksnių dominante. XVII–XIX a. turtingi pirkliai giminiavosi su vietos kilmingaisiais. XVIII–XIX a. didžiųjų pirklių, apylinkių žemvaldžių, valstybinio klero sluoksniai susipynė. XVIII–XIX a. tokia aplinka formavo miesto elitą.

Straipsnyje būtų sunku aprėpti visus Klaipėdos istorijai svarbius pirklių gildijos raidos aspektus. Pristatysime vieną šios organizacijos istorijos šaltinį – „1642–1822 m. įstojusiųjų į Klaipėdos¹ pirklių gildiją sąrašą“. Jo sudarymo pradžią galime sieti su Prūsijos valdžios inicijuotais iš Švedijos atgautų miestų pertvarkymais. 1642 m. vasario 26 d. kurfiurstas Friedrichas Vilhelmas vėl patvirtino Klaipėdos Kulmo teises, o balandžio 15 d. nesėkmingai bandė atleisti miestiečius nuo kareivių apgyvendinimo bei kitų viešųjų prievolių.² Šie įvykiai turėjo skatinti miesto pirklių gildijos aktyvumą. Dar prieš 1900 m., pražuvus 1597–1642 m. senųjų miestiečių Raudonajai knygai³, „1642–1822 m. įstojusiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją sąrašas“ tapo vieninteliu išsamesniu šios organizacijos narių registru. Jo nutrūkimą žymi 1822 m. gegužės 21 d. seniūnų valdomos Klaipėdos pirklių gildijos reorganizavimas į valdybos tvarkomą atviresnę korporaciją.⁴ Ji apėmė uostamiesčio verslininkus bei pramonininkus.

1642–1822 m. Klaipėdos pirklių gildijos registras nėra visai nežinomas šaltinis. Jį trumpai pristatė J. Sembritzkis: „Verta paminėti pirklių korporacijos archyve esantį „Registrą“, kuriame nuo 1642 m. surašyti jaunieji miestiečiai (t. y. naujai priimti gildijos nariai). [...] šiame registre yra 1642–1822 m. gildijos narių pavardės [...]“⁵. Registro originalas dingo Antrojo pasaulinio karo metu. 1922 m. sąrašas buvo paskelbtas Klaipėdos pirklių gildijos jubiliejui skirtame proginiame leidinyje.⁶ Tokia forma jis pasiekė dabartinius tyrinėtojus. Ko gera, pirmasis šio registro duomenis bandė apibendrinti G. Willoweitas. Jis pateikė kelias bendrosios statistikos lenteles. Tyrinėtojas išskyrė didžiausius stojimo į Klaipėdos pirklių gildiją pakilimus, stojimo dinamikos chronologinius periodus, apibrėžė stonjančiųjų kilmės arealus.⁷ Detaliau sąvado netyrė, o kai kurie jo pateikti duomenys gerokai skiriasi nuo mūsų turimų.⁸

¹ Be jokios abejonės, originale bei pačiame sąraše vietoje Klaipėdos vartojamas Memel pavadinimas. Leidome nukrypti nuo originalo tik siekdami išvengti painiavos tekste.

² J. Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo Prūsijos jūrų ir prekybos miesto istorija*, t. 1, Klaipėda, 2002, p. 114 (toliau – Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*).

³ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 125; *Die Selbstverwaltung der Kaufmannschaft in Memel von ihren Anfängen bis zu Gegenwart aus Anlass des Ersten Jahzenhts der Industrie-und Handelskammer für das Memelgebiet / 1919–1929*. Memel, 1929, S. 11 (toliau – *Die Selbstverwaltung...*).

⁴ J. Zembrickis, *Klaipėda XIX amžiuje. Klaipėdos istorija*, t. 2, Klaipėda, 2004, p. 38 (toliau – Zembrickis, *Klaipėda XIX amžiuje...*).

⁵ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 125; akivaizdus šio šaltinio naudojimo pavyzdys: Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 182.

⁶ *Die Selbstverwaltung...*, S. 109–135.

⁷ G. Willoweit, *Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebiet*, Bd 1, Marburg/Lahn, 1969, S. 350–352 (toliau – Willoweit, *Die Wirtschaftsgeschichte...*).

⁸ Skirtumus aptarsime toliau.

Klaipėdos prekeiviai ir pirkliai XVII–XIX a. pr.

Klaipėdoje prekyba vertėsi ne vienas visuomenės sluoksniu. Iki XIX a. užsiimti smulkiaja prekyba buvo leidžiama mažųjų miestiečių teises turėjusiems amatininkams. Nuo 1572 m. pirklijos naudai ribota galimybė menko. 1603 m. gegužės 24 d. amatininkams buvo uždrausta verstis bet koku rimtesniu supirkimu ir perpardavimu komerciniais tikslais: smulkmenomis, linais, kanapėmis, vašku.⁹ 1580, 1595, 1600, 1607, 1613 m. teisiniai aktai atribojo amatininkus nuo visų prekybinių sandėrių, iš dalies – smulkiosios prekybos, midaus, alaus, degtinės pilstymo. Buvo bandoma reglamentuoti ir didesnę amatui reikalingų prekių pirkimą. 1613 m. amatininkams leista smulki prekyba obuoliais, kriaušėmis, riešutais.¹⁰ Mažiau ribota prekyba priemiesčių gyventojams. 1607 m. vasario 11 d. Krūmamiščio miestiečiams leista prekiauti miesto turguose, o 1639 m. Odų gatvelės – daryti alų ir laisvai prekiauti.¹¹ XVII–XIX a. ir kiti klaipėdiečiai, turintys mažųjų miestiečių teises, galėjo verstis mažąja – mažmenine prekyba. Ypač per turgų. Išimtis buvo maisto produktų pardavimas. Nuo 1788 m. jo tvarką reglamentavo „Klaipėdos mėsininkų ir maisto prekiautojų cecho nuostatai“¹². XVII–XIX a. pr. didmenine – didžiąja prekyba užsiėmė tik asmenys, gavę didžiųjų miestiečių teises. Nors tarp besiverčiančių prekyba atvykėlių pasitaikydavo išimčių: 1664 m. Klaipėdos mieste apsigyveno privilegijuotas žydas prekeivis Moyse Jakobsohnas de Jonge, priklausęs valsčiaus hauptamto jurisdikcijai¹³, 1788 m. Klaipėdos didžiuoju miestiečiu bei didpirkliu – negociantu tapo sveltšalis Samuelis Schultzas iš Volgasto ir kaip užsienietis buvo atleistas nuo stojimo į pirklių gildiją¹⁴, o 1746 m. didžiojo miestiečio teisės buvo suteiktos Friedrichui von Buchholtzui iš Kintų.¹⁵

XVI–XVIII a. greta vietinių pirklių kūrėsi ir Klaipėdos miestiečių teisių negavę lygeriai. Jie pelnėsi tarpininkaudami – supirkdami kitų miestų, šalių pirklijai (olandų, škotų, anglų, dancigiečių kompanijoms) per Klaipėdą eksportuojamas prekes.¹⁶ 1797 m. „Klaipėdos miesto prekybos statute“ buvo pabrėžiama lygerių teisė turėti prekių sandėlius, tačiau uždrausta – atviras parduotuves.¹⁷ XVI–XVIII a. pradžioje lygeriai naudojos Klaipėdos laivybos bei transporto infrastruktūros suvaržymais. Ilgainiui prekybos, gabenimo jūra ribojimas jiems ėmė trukdyti.¹⁸ Sunykus teisiniams prekybos kluviniams lygerius išstūmė vietos didieji pirkliai ir užsienio pirklių kompanijos.

1597 m. spalio 12 d. susibūrusiai Klaipėdos pirklijai buvo suteiktos gildijos teisės. Organizuoti pirkliai galėjo lengviau ginti savo teises nuo išorės konkurentų. Gildijos nuostatai reguliavo narių santykius tarpusavyje ir su miestu.¹⁹ 13-ame šios organizacijos nuostatų skirsnyje buvo nurodoma, kad Klaipėdos gildijos nariu galėjo tapti „amatininkas, nesvarbu kokią tarnybą turintis arba užsiimantis amatu, be išimties“ asmuo, sumokėjęs į kasą stojimo mokesį bei atsisakantis ankstesnio užsiėmimo. Išstojusiam iš pirklijos ir sumokėjus 5 markių baudą buvo

⁹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 88.

¹⁰ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 90.

¹¹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 88, 112.

¹² Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 196.

¹³ Išsamiau žr.: A. Groth, *Żegluga i handel morski Klajpedy w latach 1664–1772*, Gdansk, 1996, l. 170–219; A. Groth, „Die Wirksamkeit der Familienhandelsfirma de Jonge in Memel in den Jahren 1664–1772“, *Studia Maritima*, Gdansk, 1997, Vol. X, S. 47–69; Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 128.

¹⁴ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 238.

¹⁵ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 182; minėto asmens brolis ar šiaip giminaitis Christianas von Buchholtzas iš Ventės į Klaipėdos pirklių gildiją įstojo 1742 m.

¹⁶ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 81–84.

¹⁷ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 197.

¹⁸ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 82–84; 89–90; 106–107; 123.

¹⁹ Visas dokumentas paskelbtas: *Die Selbstverwaltung...*, S. 8–11; fragmentai: Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 87.

leidžiama vėl užsiimti ankstesniu amatu ar verslu, tačiau „pirklystės teisė atimama“ ir jis „amžiams netenka teisės vėl būti priimamas“ į gildiją.²⁰ 1667 m. gegužės 7 d. buvo patvirtinti pirklių gildijos, magistrato, teismo parengti „Kurfiurstiškojo Klaipėdos miesto Sandorių straipsniai“²¹. 1672 m. gegužės 20 d. Klaipėdos pirklių gildijai buvo suteikta antspaudo privilegija.²² Dažnai pirklių gildijos siekiai išsilaisvinti iš Karaliaučiaus įtakos, gauti didesnę pelną, sudaryti geresnes sąlygas verslo plėtrai bei miesto poreikis gauti daugiau laisvių pajamų ir vystyti infrastruktūrą sutapdavo. Kartais pirklių gildijos užsidarymas siaurų interesų rate įžiebėdavo konfliktus su miesto magistratu. 1714 m. gildija atvirai vengė mokesčių ar prisidėjimo prie naujo tilto per Dangę statybos. 1706–1708 m. prasidėjęs konfliktas tarp pirklių gildijos palaikomo pirklio Michaelio Tarwitzo ir Sandorių teismo, magistrato baigėsi pastarųjų naudai. Siekiant išvengti interesų konfliktų nuo 1718 m. magistrato atstovams buvo liepta dalyvauti gildijos susirinkimuose ir atstovauti miesto bei karaliaus interesams.²³

Klaipėdos pirklių gildija išėjo ilgą transformacijos kelią. Ją veikė vidinė miesto ir panašių institucijų teisinė raida visoje Prūsijos valstybėje. Pačių pirklių iniciatyva susibūrusi organizacija savo įstatus, veikimo principus, narių teises bei pareigas turėjo derinti su iki tol galiojusiais ir besikeičiančiais valstybės įstatymais. XVIII–XIX a. prasidėjęs prekybos ir pramonės susipynimas skatino atsiverti plačiau. 1822 m. Klaipėdos pirklių gildija išleido pramonininkus, kitus klaipėdiečius, atsikėlusius į uostamiestį, ir transformavosi į korporaciją.²⁴ 1919–1928 m. jos tradicijas tęsė Klaipėdos krašto prekybos rūmai, o 1928–1939 m. – Klaipėdos krašto pramonės ir prekybos rūmai.²⁵

Bendroji stojančių į Klaipėdos pirklių gildiją statistika

Klaipėdos pirklių gildijos narių skaičius priklausė nuo miesto suteikiamų galimybių ir išorinių aplinkybių. Gildijos narių augimo dinamika netiesiogiai atspindi Klaipėdos prekybos intensyvumą. Ji leidžia nustatyti periodus, kai ši veikla buvo populiarė ar nelabai. Atvykėlių siekis tapti Klaipėdos pirkliais rodo miesto teikiamų galimybių išaugimą ar sumažėjimą. Stojančiųjų statistika leidžia teigti, kad XVII–XVIII a. buvo bandoma reguliuoti pirklių gildijos narių skaičių. Apibendrinti stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją duomenys tokie:

*Stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją 1642–1822 m. statistika*²⁶

Metai	Klaipėdiečiai	Neįvardyti	Iš Klaipėdos	Ateiviai	Iš Prūsijos	Kiti	Iš viso
1642	5	5	-	-	-	-	5
1643							
1644	5	3	2	-	-	-	5
1645							
1646	11	9	2	3	2	1	14
1647							
1648	9	6	3	2	1	1	11
1649							

²⁰ *Die Selbstverwaltung...*, S. 10.

²¹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 123.

²² Lietuvos jūrų muziejaus archyve saugomas mikrofilmas: LJM, MA, J. 6, K. 103–104.

²³ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 128–129.

²⁴ Zembrickis, *Klaipėda XIX amžiuje...*, p. 38.

²⁵ Apie pačios organizacijos raidą išsamiau žr: *Die Selbstverwaltung...*; Willoweit, *Die Wirtschaftsgeschichte...*, S. 581–582.

²⁶ Apie juodu šriftu pažymėtais metais į gildiją stojusius asmenis duomenų nėra. Ištininiu brūkšniu pažymėtais metais į gildiją įstojo 10 ir daugiau pirklių. Brūkšneliu pabrauktas didžiausias asmenų skaičius toje grupėje.

1650	5	5	-	-	-	-	5
<i>1651</i>							
1652	6	2	4	6	4	2	12
<i>1653</i>							
1654	9	9	-	-	-	-	9
<i>1655</i>							
1656	9	9	-	-	-	-	9
<i>1657</i>							
1658	13	13	-	-	-	-	13
<i>1659</i>							
1660	23	23	-	-	-	-	23
<i>1661-1664</i>							
1665	2	2	-	-	-	-	2
1666	11	11	-	-	-	-	11
1667	3	3	-	-	-	-	3
1668	2	-	2	3	2	1	5
1669	-	-	-	1	-	1	1
1670	2	1	1	2	2	-	4
1671	2	-	2	2	1	1	4
1672	7	5	2	1	1	-	8
1673	4	-	4	3	2	1	7
1674	4	3	1	1	-	1	5
1675	5	1	4	-	-	-	5
1676	4	2	2	-	-	-	4
1677	3	2	1	7	1	6	10
<i>1678</i>							
1679	8	2	6	5	-	5	13
<i>1680</i>							
1681	18	16	2	1	1	-	19
<i>1682-1685</i>							
1686	22	22	-	-	-	-	22
<i>1687</i>							
1688	4	4	-	-	-	-	4
1689	9	9	-	-	-	-	9
1690	9	-	9	14	7	7	23
<i>1691-1692</i>							
1693	2	-	2	1	1	-	3
1694	1	-	1	6	3	3	7
1695	10	-	10	3	1	2	13
1696	5	2	3	-	-	-	5
1697	2	2	-	-	-	-	2
1698	10	10	-	-	-	-	10
1699	2	2	-	-	-	-	2
1700	4	4	-	-	-	-	4
1701	8	8	-	-	-	-	8
1702	6	6	-	-	-	-	6
1703	8	1	7	3	1	2	11
1704	12	-	11	1	-	1	13
<i>1705</i>							

1706	2	2	-	-	-	-	2
1707	2	1	1	-	-	-	2
1708	5	5	-	-	-	-	5
1709	3	3	-	-	-	-	3
1710	6	6	-	-	-	-	6
1711	3	3	-	-	-	-	3
1712	18	9	9	1	-	1	20
<i>1713-1716</i>							
1717	5	5	-	-	-	-	5
<i>1718</i>							
1719	4	4	-	-	-	-	4
1720	1	-	1	1	-	1	2
1721	4	-	4	-	-	-	4
1722	3	2	1	-	-	-	3
1723	8	2	6	1	-	1	9
<i>1724-1725</i>							
1726	2	1	1	4	-	4	6
<i>1727</i>							
1728	15	15	-	-	-	-	15
<i>1729</i>							
1730	3	-	3	1	1	-	4
1731	4	-	4	2	1	1	6
<i>1732-1733</i>							
1734	5	-	5	2	1	1	7
<i>1735-1736</i>							
1737	3	-	3	1	1	-	4
1738	3	-	3	2	2	-	5
<i>1739</i>							
1740	2	-	2	-	-	-	2
1741	5	-	5	-	-	-	5
1742	1	-	1	1	1	-	2
1743	2	-	2	1	-	1	3
1744	2	-	2	1	1	-	3
1745	-	-	-	3	2	1	3
1746	1	-	1	1	1	-	2
1747	-	-	-	1	1	-	1
1748	2	-	2	2	1	1	4
<i>1749</i>							
1750	1	-	1	3	3	-	4
1751	2	-	2	5	5	-	7
1752	4	-	4	1	1	-	5
<i>1753</i>							
1754	-	-	-	2	2	-	2
1755	4	-	4	-	-	-	4
1756	-	-	-	2	2	-	2
<i>1757-1759 Septynerių metų karas</i>							
1760	3	-	3	9	7	2	12
1761	3	-	3	2	2	-	5
1762	-	-	-	1	1	-	1

1763	4	2	2	5	4	1	9
1764	1	-	1	4	3	1	5
1765	1	-	1	<u>6</u>	4	2	7
1766	2	-	2	1	-	1	3
1767	-	-	-	2	2	-	2
1768	5	-	5	3	2	1	8
1769	-	-	-	3	3	-	3
1770							
1771	2	-	2	1	1	-	3
1772	1	-	1	3	1	2	4
1773	3	1	2	7	3	4	10
1774							
1775	4	2	2	5	2	3	9
1776	2	-	2	1	1	-	3
1777	3	1	2	1	1	-	4
1778							
1779	3	3	-	2	2	-	5
1780	1	-	1	3	1	2	5
1781	4	-	4	4	4	-	8
1782	-	-	-	3	3	-	3
1783	3	1	2	5	4	1	8
1784	2	-	2	<u>6</u>	5	1	8
1785	2	-	2	1	1	-	3
1786	2	-	2	4	2	2	6
1787	1	-	1	1	-	1	2
1788	2	-	2	1	1	-	3
1789	2	-	2	1	1	-	3
1790	-	-	-	2	2	-	2
1791	1	-	1	4	4	-	5
1792	3	-	3	<u>6</u>	4	2	9
1793	3	-	3	3	3	-	6
1794	1	-	1	4	4	-	5
1795	7	-	7	8	5	3	15
1796	-	-	-	4	2	2	4
1797	1	-	1	<u>7</u>	4	3	8
1798	1	-	1	1	1	-	2
1799	5	-	5	5	4	1	10
1800	2	-	2	3	3	-	5
1801	2	-	2	5	3	2	7
1802	4	-	4	9	5	4	13
1803	1	-	1	<u>6</u>	4	2	7
1804	2	-	2	3	1	2	5
1805	3	-	3	10	7	3	13
1806	2	-	2	<u>6</u>	2	4	8
1807	3	-	3	3	2	1	6
1808	3	-	3	7	5	2	10
1809	13	-	3	4	1	3	17
1810	2	-	2	2	1	1	4
1811	4	-	4	3	2	1	6

1812	-	-	-	2	-	2	2
1813	1	-	1	3	3	-	4
1814							
1815	3	3	-	-	-	-	3
1816	<u>7</u>	7	-	-	-	-	7
1817	<u>8</u>	8	-	-	-	-	8
1818	3	3	-	-	-	-	3
1819	1	1	-	-	-	-	1
1820	2	1	-	1	-	-	1
1821	4	4	-	-	-	-	4
1822	<u>6</u>	6	-	-	-	-	6

Išnagrinėję stojimo į pirklių gildiją dinamiką pastebime pastangas reguliuoti pirklių skaičių.²⁷ 1642–1661, 1677–1682 m. į Klaipėdos pirklių gildiją naujus narius priimdavo tik kas antri metai. Dėl objektyvių aplinkybių (palanki – nepalanki prekybai situacija, natūrali pirklių kaita) ir stojimo suvaržymų mažėjimo laiko intervalai tarp „tuščių metų“ (t. y. kada niekas nestodavo) kitais laikotarpiais pailgėdavo, o „tuščių metų“ trukmė išaugdavo iki 2–3 metų. Nutraukdama stojimą gildija siekė užkirsti kelią didelei savo narių konkurencijai, užtikrinti jų pajamingumą, mažinti įtampą tarp panašia veikla užsiimančių asmenų. Tai patvirtintų po laipsniško ar greito pirklių skaičiaus išaugimo „tuščių metų“ seka (pvz., 1646, 1652, 1658, 1660, 1677, 1679, 1681, 1686, 1690, 1704, 1712, 1723, 1728, 1773 m.). Galime teigti, kad dėl objektyvių ir subjektyvių aplinkybių Klaipėdos pirklijos gretos buvo užpildomos iki tam tikros ribos. Įstojusių narių skaičiaus augimo kulminaciją keisdavo „tušti metai“, o paskui vėl tęsdavosi tolygaus ar spartaus gildijos augimo laikotarpis. Nuo 1779 m. sąmoningo Klaipėdos pirklių gildijos plėtros ribojimo nebepastebime.

Būta periodų, kai dėl išorinių aplinkybių pirkliais tapti nenorėta. Karo sunkumais paženklinti „tušti metai“: 1678 m. (lapkričio 19 d. švedų bandymas užimti Klaipėdą bei gaisras)²⁸, 1757–1759 m. (Septynerių metų karas), 1814 m. (Napoleono karų sukelta krizė). 1661–1663 m. pirklių gildijos plėtrą stabdė 1660 m. per Jokūbą įvykusio Klaipėdos gaisro pasekmės²⁹ bei sunkios kareivių išlaikymo prievolės³⁰. 1669 m. į Klaipėdos pirklių gildiją įstojo tik vienas atvykėlis ir nė vieno klaipėdiečio. XVII a. nebūdingą atvejį galime laikyti 1669 m. Joninių išvakarių Klaipėdos gaisro padariniu.³¹ 1679 m. didesnę stojančių į Klaipėdos pirkliją atvykėlių skaičių galime aiškinti dideliais vietinių nuostoliais po 1678 m. įvykių. 1738–1739 m. buvo uždrausta įvežti kanapes ir linus iš Žemaitijos, o 1739 m. į pirklių gildiją niekas nestojo. Atvykėliai iš kitur Klaipėdos pirkliais vėl panorą tapti atšaukus draudimą – 1741 m.³²

Didelius Klaipėdos pirklių daugėjimo šuolius lemdavo miesto verslingumo galimybės. 1657 m. spalio 15 d. su laisvos ir neribotos prekybos privilegija Klaipėda gavo „nelimituotą ir neribotą prekybą, laivininkystę, saugojimą, brokavimą ir svarstyklės – tai, kas laisvai prekybai pasitarnauja ir naudinga“³³. Be to, prekybos plėtotę skatino palankios išorinės geopolitinės aplinkybės: 1657 m. rugsėjo 19 d. sudarytas Vėluvos traktatas, o 1660 m. gegužės 3 d. Olyvos

²⁷ Išsamūs duomenys pateikti lentelėje „Stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją 1642–1822 m. statistika“.

²⁸ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 137.

²⁹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 136.

³⁰ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 136.

³¹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 136.

³² Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 179.

³³ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 115.

taika.³⁴ Tai galėjo turėti įtakos ženkliai 1658 ir 1660 m. stojančiųjų į pirklių gildiją skaičiaus padidėjimui.

Stojusiųjų skaičiaus šuolį pastebime 1760 m. – praūžus Septynerių metų karui ir besibaigiant rusų okupacijai. Rytprūsiam tapus Rusijos imperijos dalimi atsivėrė didžiulė šios šalies žaliavų rinka (medienos, kanapių, linų, grūdų etc.), neliko didesnių muitų apribojimų. Eksportas per Klaipėdą nebuvo varžomas konkuruojančių Karaliaučiaus, Dancigo pirklių. Tai įvertino ateiviai iš kitur. Ši padėtis sutapo su po 1760 m. Anglijoje išaugusia statybinės medienos paklausa. Medienos prekyba iš Dancigo pamažu persikėlė į Klaipėdą.³⁵ 1762 m. buvo užregistruotos tik 2 jūra prekiausių pirklių firmos, o 1789 m. Dangės upės ir marių pakrantes paveldimai nuomojo 3 firmos, 3 pirkliai ir 1 laivų statytojas. 1763 m. stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją skaičių iki 9 asmenų galėjo nulemti ir Prūsijos valdžios pastangos greičiau sužinoti apie realią padėtį atgautoje teritorijoje. 1762 m. rugpjūčio 26 d. Gumbinės kamara reikalavo ataskaitos apie Klaipėdos prekybos ir fabriku padėtį bei pirklių sąrašą.³⁶

Medienos bei kitų per Klaipėdą eksportuojamų prekių pasiūla padidėjo 1776–1783 m. vykusio D. Britanijos ir Šiaurės Amerikos kolonijų karo metu. 1780 m. Rusijos, Danijos, Švedijos sudaryta ginkluoto neutralumo sąjunga saugojo viso regiono prekybą šio ir Prancūzijos karo metais.³⁷ 1788–1791 m. vykstant švedų–rusų karui į Klaipėdą ir Piluvą pasuko rusų prekybinis laivynas iš šiaurinės Baltijos uostų. Iš Vitigorsko į Klaipėdą ir Piluvą atplaukė 150 galjotų su duona.³⁸ Medienos eksportas lėmė pirklių skaičiaus šuolius: 1773, 1795, 1799, 1802, 1805 m. Šiam laikotarpiui būdingas atvykėlių pirklių aktyvumas. Vien 1792 m. į Klaipėdos uostą medienos išvežti įplaukė 756 anglų burlaiviai.³⁹ Greitą to laiko prekybos ir medžio pramonės plėtotę atspindėjo: 1772 m. medienos prekybos firmų koncerno⁴⁰, 1775 m. biržos steigimas⁴¹ bei 1797 m. rugsėjo 23 d. Klaipėdos miesto prekybos statuto suteikimas⁴².

1807–1809 m. uostamiesčio reikšmė pakito į Klaipėdą persikėlus Prūsijos karaliaus dvarui. 1809 m. buvo patvirtintas naujas Uosto ir locų statutas.⁴³ Po 1808 m. birželio 11 d. Prūsijos įsipareigojimo priimti tik Prancūzijos sąjungininkų bei neutralių valstybių laivus oficialiai fiksuoti tik jie. 1808–1812 m. pastebimas skirtumas tarp oficialios ir neoficialios – kontrabandinės prekybos. Nors fiksuojamos laivybos intensyvumas mažėjo, išaugo nelegali prekyba su anglais: 1807 m. į Klaipėdos uostą įplaukė 1404 laivai, o 1808 m. – 322, 1810 m. – 315⁴⁴. Pirklijos augimas 1808–1809 m. proporcingas kontrabandos teiktoms galimybėms. 1808 m. smarkiai išaugo norinčių tapti Klaipėdos pirkliais atvykėlių, o 1809 m. – klaipėdiečių skaičius. 1809 m. stojančiųjų skaičius pasiekė kulminaciją. Karas kėlė sumaištį. Daugelis turtingų žmonių nebesistengė įsigyti miestiečio teisių. Nors gyventojų skaičius išaugo iki daugiau nei 600, tačiau 1807 m. miestiečio teises gavo tik 16, o 1808 m. – 36 asmenys. Padėčiai stabilizavusis vėl grįžta prie įprastos tvarkos: iki 1809 m. rugpjūčio 19 d. miestiečio teises įgijo 136 žmonės.⁴⁵

Kitų stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją gausumo svyravimo priežasčių reikėtų ieškoti Prūsijos bei Klaipėdos ekonominio gyvenimo dėsningumuose. Palyginus 1642–1757 m. stojančiųjų

³⁴ D. Kirby, *Šiaurės Europa ankstyvaisiais naujaisiais amžiais. Baltijos šalys 1492–1772*, Vilnius, 2000, p. 211–215 (toliau – Kirby...).

³⁵ Kirby..., p. 411.

³⁶ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 194.

³⁷ L. O. Lagerqvist, *Švedijos istorija*, Värnamo, 2002, p. 114–115.

³⁸ “Поездка по России”, *Олонецкие губернские ведомости*, 1848, № 30, с. 14.

³⁹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 194.

⁴⁰ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 195.

⁴¹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 198.

⁴² Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 196.

⁴³ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 198.

⁴⁴ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 235.

⁴⁵ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 226.

į pirklių gildiją, atplaukusių laivų ir surinkto jūros muito kiekybines išraiškas tiesioginė jų tarpusavio priklausomybė aiškiau neatsispindėjo. Chronologinį lyginimo lauką praplėtė stojančiųjų ir atplaukusių bei išplaukusių laivų skaičiaus kitimo tendencijos 1768–1818 m.⁴⁶ Pastebėta, kad muitų ir laivų skaičiaus augimas dažnai sutampa su „tuščių metų“ tarpais ar ženklina laikotarpį prieš stojimo į pirklių gildiją šuolį. Į pirklių organizaciją stojama siekiant pelno, o laivybos intensyvumas ir muitinės surenkami mokesčiai atspindi prekybos mastus. Pirklių skaičiaus augimas rodo, kad prekybos mastai ėmė augti. Kita vertus, „tušti metai“ rodo laiką, kai pirklių gildijos gretos jau „užpildytos“. Atkreipiame dėmesį į metus, kai stojančiųjų į pirklių gildiją, atplaukusių į Klaipėdos uostą laivų ir surinkto muito lėšų kiekių šuoliai sutapo: 1648 m. įplaukė 38 laivai, įstojo 11 asmenų; 1660 m. buvo surinkta 5356 Rth. muito, įstojo 23 žmonės; 1666 m. įplaukė 51 laivas, surinkta 4339 Rth. muito, įstojo 11 asmenų; 1681 m. įplaukė 34 laivai, įstojo 19 žmonių; 1686 m. įplaukė 39 laivai, surinkta 10 531 Rth. 20 gr. muito, įstojo 22 žmonės; 1690 m. įplaukė 43 laivai, surinkta 6612 Rth. 40 gr. muito, įstojo 23 asmenys; 1704 m. įplaukė 37 laivai, surinkta 8076 Rth. 38 gr., įstojo 13 asmenų; 1792 m. įplaukė 1029 laivai, įstojo 9 asmenys. Tolesnius apibendrinimus galima daryti tik po detalesnių makro- ir mikroekonomikos tyrimų.

Stojančiųjų klaipėdiečių ir atvykėlių skaičiaus kitimo tendencijos ne visada sutapo. Tai lėmė paties miesto pajėgumai (sukauptųjų pradinį kapitalą ir prekyba galinčių užsiimti asmenų skaičius) bei verslo plėtojimo Klaipėdoje galimybės. Šias atvykėliai ir vietiniai galėjo suprasti skirtingai. 1725 m. patentu leista laisvoji prekyba tarp Prūsijos ir kitų tautų vykstant karui ar neramumams iki pusės metų⁴⁷ netapo stimulu klaipėdiečiams. Tačiau tai galėjo skatinti atvykėlius tapti pirkliais Klaipėdoje 1726 m. Dažnai klaipėdiečiai atsivėrusiomis galimybėmis pasinaudodavo vėliau. 1725 m. patento teikiamomis galimybėmis galima bandyti aiškinti vieną iš klaipėdiečių stojimo aktyvėjimo priežasčių 1728 m. Atskirai reikėtų tirti didelio pirklių skaičiaus šuolio priežastis: 1646, 1648, 1666, 1677, 1681, 1686, 1690, 1695, 1703–1704, 1712 m. Išskirtume 1677 ir 1690 metus, kai smarkiai išaugo stojančių į Klaipėdos pirkliją ne klaipėdiečių, o atvykėlių skaičius. Matome ilgesnius periodus ir metus, kai nutrūkdavo ar padidėdavo vienu ir kitu aktyvumas. Prekyba Klaipėdoje atvykėliams nebuvo patraukli: 1642–1645⁴⁸ m., 1647 m., 1649–1651 m., 1653–1667 m., 1675–1676 m., 1678–1680 m., 1682–1689 m., 1696–1702 m., 1704–1711 m., 1713–1719 m., 1721–1722 m., 1724–1725 m., 1727–1729 m., 1732–1733 m., 1735–1736 m., 1739–1741 m., 1749 m., 1753 m., 1755 m., 1757–1759 m., 1770 m., 1774 m., 1778 m., 1814–1818 m., 1821–1822 m. Klaipėdiečiai nestojo į gildiją „tuščiais“ ir 1669, 1745, 1747, 1754, 1756–1759, 1767, 1769–1770, 1782, 1790, 1796, 1812 metais.

Socialinė stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją kilmė

„1642–1822 m. įstojusiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją sąrašė“ nurodomi įstojimo metai, įstojusiųjų pavardės, kilmė (šalis, vietovė arba miestas). Jame aptinkame vos 11 pavardžių su kilmingumą rodančiais priedėliais „von“, „de“: 1648 m. Jakobas von Harenas iš Klaipėdos, 1666 m. klaipėdiečiai Friedrichas ir Wilhelmas von Hartenai, 1681 m. klaipėdiečiai Johannas Ernstas von Bömmelas ir Danielis von Dehme, 1686 m. klaipėdiečiai Constantinas von Bommelas ir Cristianas de Vogelis, 1742 m. Christianas von Buchholtzas iš Kintų, 1745 m. Friedrichas von Buchholtzas iš Kintų, 1768 m. Christianas von Buchholtzas iš Klaipėdos, 1805 m. Friedrichas Wilhelmas de la Chaupas iš Spiedlauken Sommerau valsčiuje. Beveik visi jie kilę iš Klaipėdos ar

⁴⁶ Duomenys apie laivų, surinktų muitų kiekius pateikti: Willoweit, *Die Wirtschaftsgeschichte...*, S. 820–823; Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 132. Tenka apgailestauti, kad XVIII a. duomenų spragos leidžia jais naudotis tik iš dalies.

⁴⁷ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 178.

⁴⁸ Kursyvu žymime „tuščius metus“.

tolimesnių jos apylinkių. Neabejotina bendrapavardžių von Hartenų, von Bommelnų, von Buchholtzų giminystė. Tarp sąrašo minimų asmenų yra ir vėliau gavusių bajorystės teises ar kilusių iš didikų, tačiau jų kilmingumas šaltinyje neatspindėtas.

Šaltinio duomenys leidžia rekonstruoti dalį Klaipėdos pirklių genealoginių ryšių (pvz., 1742 m. paminėtas Christianas von Buchholtzas iš Kintų yra numanomas 1768 m. minimo Christiano von Buchholtzo iš Klaipėdos tėvas⁴⁹). Tai atlikti padeda ne tik pavardžių sutapimai, bet prie pavardės pasitaikantys prierašai vyresnysis (*senior*) ar jaunesnysis (*junior*), pvz.: 1658 m. klaipėdietis Adrianas Spitzhutas vyresnysis, 1658 m. klaipėdiečiai Hinrichas Bleneris jaunesnysis ir Jakobas Russas jaunesnysis, 1660 m. Matthesas Rennas jaunesnysis, 1666 m. klaipėdietis Simonas Blanckfeldas jaunesnysis, 1681 m. klaipėdiečiai Mertenas Simonas jaunesnysis ir Christianas Reinhardas jaunesnysis, 1689 m. klaipėdietis Johannes Mitchellis jaunesnysis, 1695 m. Gottfriedas Ohmas jaunesnysis iš Klaipėdos, 1719 m. klaipėdiečiai Peteris Götzas jaunesnysis ir Wilhelmas Simsonas jaunesnysis, 1721 m. Johannes Holländeris jaunesnysis iš Klaipėdos, 1795 m. Eliasas Ruppelis vyresnysis iš Klaipėdos.

Sąrašas nurodo tik kelių asmenų užsiėmimus iki įstojimo į gildiją: 1679 m. įrašytas teismo raštininkas Jakobas Tiede'as, 1681 m. – kantorius Friedrichas Zwickeris bei vargonininkas iš Tilžės Christophas Haakas, o 1745 m. iš Friedlando atvykęs vargonininkas ir Lotynų mokyklos tertius (mokytojo laipsnis) Johannes Gronau. Galime manyti, kad šie duomenys buvo įtraukti kaip išskirtiniai – netipiniai kitiems stojantiesiems.

Klaipėdiečių, stojusių į pirklių gildiją, statistika

1642–1822 m. iš įstojusių į Klaipėdos pirklių gildiją 864 asmenų – 563 klaipėdiečiai. Įstojusiųjų registre išskiriamos dvi klaipėdiečių kategorijos. Vienų parašytos tik pavardės, o prie kitų priduriama „iš Memelio“ („aus Memel“). Galima teigti, kad kai kuriais atvejais registruotojui galėjo rūpėti tik atskirti klaipėdiečius nuo atvykėlių. Tai ryškiau pastebima 1729–1783 m. ir tampa akivaizdu 1784–1822 m. Lieka neaišku, kodėl 1642–1729 m. ir iš dalies 1729–1783 m. reikėjo klaipėdiečius skaidyti į dvi grupes. Prierašo „iš Memelio“ buvimas ar nebuvimas galėtų rodyti stojančio klaipėdiečio socialinę kilmę.

Iš kitų istorinių šaltinių bei to paties sąrašo matome, kad klaipėdiečiai be prierašo „iš Memelio“ turėjo didžiausias miestiečio teises ar buvo kilę iš šio luomo. Didžiojo miestiečio teises turėjo salyklininkai, pirkliai, prekyautojai audiniais, smulkūs prekyautojai prieskoniais.⁵⁰ Be to, pati pirklija nebuvo vienalytė. 1762 m. rugpjūčio 26 d. Gumbinės kamaros reikalavimu parengtoje ataskaitoje apie Klaipėdos prekybą pirklija skirstoma į 3 grupes: 1. didpirkliai (negociantai) ir jūra prekiaujantys pirkliai; 2. vyno pirkliai, fabrikantai, gerai besiverčiantys pirkliai; 3. vidutiniais ir smulkiais sandėriais prekiaujantys pirkliai.⁵¹ Galbūt prierašu „iš Memelio“ nurodoma, kad stojantysis klaipėdietis turėjo tik mažojo miestiečio teises, buvo smulkus prekeivis ar mažiau įtakingas ir žinomas mieste asmuo?

Jei taip, tai stojančiųjų iš abiejų klaipėdiečių grupių skaičiaus raidos palyginimas padėtų atskleisti patekimo į didžiųjų miestiečių teises turinčio luomo bei užsiėmimo didžiąja prekyba galimybes skirtingu laiku. Jos nebuvo vienodos. 1607 m. Klaipėdos amatininkas už siekimą miestiečio teisės alui daryti, laisvai verstis prekyba, verslu privalėjo atsakyti savo amato ir sumokėti 30 markių,⁵² tačiau vasario 11 d. įsaku amatininkų stojimas į gildiją buvo apribotas. Jie

⁴⁹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 182.

⁵⁰ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 165.

⁵¹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 194.

⁵² Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 112.

privalėjo miestui sumokėti vienkartinę 100 markių įmoką.⁵³ 1640 ir 1675 m. amatininkų stojimo į gildiją mokestis buvo 30 markių.⁵⁴ 1797 m. „Klaipėdos miesto prekybos statute“ nurodoma, kad nebus tenkinamasi vien įstojimo mokesčiu. Norintysis įgyti miestiečio prekybos teises, gauti didžiojo miestiečio teises ir įstoti į pirklių gildiją turėjo laikyti egzaminą Laivybos ir prekybos teisme. Jame tikrintos pretendento žinios apie prekybą, turtinė padėtis, kapitalas verslui pradėti. Be to, kandidatūrą patvirtindavo karo ir domėnų kamara Gumbinėje.⁵⁵

Abiejų klaipėdiečių grupių ir ateivių aktyvumo dinamiką atskleidžia statistika.⁵⁶ Ji rodo šių santykių kaitą. Didieji miestiečiai vyravo iki 1728 m. (1642–1728 m. didžiųjų – 260, mažųjų – 104), o nuo 1729 m. dominavo mažieji (1729–1783 m. didžiųjų – 10, mažųjų – 79). Žinoma, ir 1642–1728 m. būta laikotarpių ar metų, kai stojančių į pirklių gildiją mažųjų miestiečių skaičius smarkiai nusverdavo didžiųjų miestiečių (pvz., 1690, 1695, 1704, 1712 m.). Prielaidą apie stojančių klaipėdiečių kilmę iš mažųjų ir didžiųjų miestiečių dar reikėtų tikrinti tiriant genealoginę medžiagą.

Bendroji atvykėlių, stojančių į Klaipėdos pirklių gildiją, statistika

Palikę genealogiją nuošalėje nukreipsime dėmesį į statistinį ir geografinį šio šaltinio aspektą. Statistinė sąrašo analizė padės išsiaiškinti stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją skaičiaus kaitos tendencijas, stojančiųjų kilmės geografiją ir jų srautų iš atskirų regionų į Klaipėdą dinamiką. Gautus duomenis palyginus su kitais šaltiniais, galima tikėtis priartėti prie Klaipėdos geopolitinio ir ekonominio patrauklumo kitiems raidos, jos priklausomybės nuo situacijos kituose regionuose 1642–1822 m. vertinimų. Anksti kalbėti apie galutines išvadas, tačiau turėdami šiuos duomenis kelti panašius klausimus jau galime.

Stojančių į Klaipėdos pirklių gildiją svetimšalių ir ateivių iš kitų Prūsijos vietų srautui įtaką darė tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai. Jį reglamentavo ir vietos teisinės normos. 1607 m. vasario 11 d. įsako 4 straipsnyje buvo nustatyta, kad kiekvienas atvykęs iš svetur bei norintis stoti į Klaipėdos pirklių gildiją privalo sumokėti 100 lenkiškų florinų miestui ir 10 vengriškų florinų organizacijai.⁵⁷ Atvykėliai iš kitų Prūsijos vietų už miestiečio teises turėjo mokėti 100 markių, o svetimšaliai – 100 reichstalerių.⁵⁸ 1657 m. spalio 15 d. Klaipėdai suteiktoje laisvos ir neribotos prekybos privilegijoje nustatyta, kad svetimšalis, „kuris šiaip yra garbingų tėvų ir kilmės, nesuteptos garbės ir gero elgesio“, už miestiečio teises privalo mokėti ne daugiau kaip 100 lenkiškų florinų.⁵⁹ 1797 m. Klaipėdos miesto prekybos statutas leido neturintiems skolų svetimšaliams medienos pirkliais prekiauti, o deklaravus 10 000 florinų kapitalą – steigti bendroves⁶⁰.

Nagrinėjamas šaltinis leidžia nustatyti, iš kurių regionų asmenys stojo į Klaipėdos pirklių gildiją 1642–1822 m. ir kaip jie pasiskirstė kiekybiškai? Apibendrinta 301 įstojusiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją statistika pagal kilmės regionus tokia⁶¹:

⁵³ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 88.

⁵⁴ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 126.

⁵⁵ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 196.

⁵⁶ Žr. anksčiau pateiktą lentelę „Stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją 1642–1822 m. statistika“.

⁵⁷ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 88.

⁵⁸ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 112.

⁵⁹ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 115.

⁶⁰ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 198.

⁶¹ G. Willoweit skirsto kiek kitaip ir pateikia kitokius duomenis: Rytprūsiai – 397 (Memel – 259, Memelgebiet – 42, Königsberg – 31, Tilsit – 30, Insterburg – 14, kitos vietovės – 21); Prūsija – 40 (Danzig – 13, Elbing – 4, Kolberg – 7, Stettin – 1, kiti iš Pomeranijos – 3, kiti iš Prūsijos – 12); Vokietija (Lubeck – 27, Rostock – 2, Hamburg – 1, Westfalen – 4, iš kitur – 16); kitos šalys – 72 (Kuršas / Libau – 10, Kuršas / Goldingen – 4, kiti iš Kuršo – 13; Lietuva – 10, Lenkija – 3, Rusija – 3, Olandija – 1, Anglija – 11, Škotija – 16; Salzburg – 1); nenustatytos kilmės asmenų –

Vakarų ir Rytų Prūsija – iš viso 191 asmuo (be klaipėdiečių)

Vakarų Prūsija – iš viso 28 asmenys:

Pomeranija – 23, Priešakinė Pomeranija – 1, Silezija – 4 asmenys.

Rytų Prūsija – iš viso 161 asmuo:

Lietuvos provincija ir Karaliaučius – 126, Mozūrija–Varmė – 15, Oberlandas–Karališkieji Prūsai – 11 bei 6 „iš Prūsijos“ ir 4 asmenys iš nenustatytų vietovių.

Kitos šalys – 110 asmenų:

Vokiškos žemės – 45, D. Britanija – 27, Kuršas–Livonija – 28, Abiejų Tautų Respublika (toliau – ATR) – 9.

Akivaizdu, kad tarp stojančiųjų dominuoja atvykėliai, kilę iš Prūsijos. Dauguma jų – Lietuvos provincijos ir Karaliaučiaus gyventojai. Tai neturėtų stebinti – pasiekti Klaipėdą, pasinaudoti uostamiesčio galimybėmis šiems asmenims buvo paprasčiau. Neįprastai gausus stojančiųjų skaičius iš Pomeranijos. Tarp stojančiųjų iš tolimesnių šalių vyrauja vokiškų žemių išeiviai. Išsiskiria didelės ateivių grupės iš Kuršo–Livonijos bei D. Britanijos. Migraciją iš Kuršo–Livonijos ar ATR galima aiškinti kaimyniniais ryšiais. Gausesnio britų pasirodymo Klaipėdoje priežasčių tektų ieškoti bendrame britų migracijos kontekste.

Stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją iš Prūsijos statistika ir geografija

Bandykime pasekti, kaip išsidėsto ateivių srautai iš Prūsijos regionų, nustatyti pirklių migracijos srautų kaitą, apibrėžti potencialius pirklių migracijos židinius. Reikia pažymėti, kad 1646–1795 m. Prūsija plėtė savo valdas: 1648 m. po Vestfalijos taikos Prūsija gavo Rytinę Pomeraniją ir teritoriškai susijungė su Brandenburgu, 1720 m. – prisijungė Priešakinę Pomeraniją su miestais Štetinu, Uzedomu, Vominomu, 1741 m. – austrų Silezija, 1772 m. – per pirmąjį ATR padalijimą – Vakarų Prūsiją be Dancigo ir Torunės, 1793 m. – per antrąjį ATR padalijimą – Dancigą, Torunę ir dalį Poznanės (Pietų Prūsija).⁶² Dėl šios priežasties Vakarų Prūsijos, Pomeranijos, Silezijos išeivius iki minėtų datų formaliai galima būtų priskirti ir prie svetimšalių.

1642–1822 m. įstojusieji į Klaipėdos pirklių gildiją iš Prūsijos pasiskirsto taip.⁶³

Vakarų ir Rytų Prūsija (West- und Ostpreussen) (191 asmuo):

Rytprūsiai (Ostpreussen) (161 asmuo):

Lietuvos provincija ir Karaliaučius (Lithauens P. und Königsberg) (127 asmenys):

Šiaurinė Lietuvos provincijos dalis (68 asmenys):

Dešiniojo Nemuno kranto gyvenvietės (23 asmenys):

Memelio apylinkės:

1. Kröttingen

1673 (1)

2. Reddelein

1760 (1)

3. Prökuls

1761 (1)

4. Coadjuthen (gal Kuodjoniai?)

1781 (1)

294; iš viso – 853 (žr. Willoweit, *Die Wirtschaftsgeschichte...*, S. 350–351. Duomenų neatitikimus galime paaiškinti įsivėlusia skaičiavimo klaida, nes skirtumai tarp kai kurių pozicijų labai dideli.

⁶² В. Н. Перцев, *Гогеңцолерны*, Минск, 2003, с. 9–10 (toliau – Перцев...).

⁶³ Regionų pavadinimus rašome lietuviškai, skliaustuose nurodydami ir vokišką, smulkesnių vietovių – tik kaip originale.

5. Miszeiken, Amt Clemmenhof

1802 (1)

6. Jurkaiten bei Memel

1808 (1)

Heydekrug ir apylinkės:

1. 1761 (1)

2. 1806 (1)

Kinten

3. 1730 (1)

4. 1742 (1)

5. 1745 (1)

6. 1768 (1)

7. 1790 (1)

Matzicken bey Heydekrug

8. 1773 (1)

Russ

9. 1813 (1)

Pogegen ir apylinkės:

1. 1773 (1)

2. 1791 (1)

Troppau (Trappen?)

3. 1779 (1)

Wischwill

4. 1792 (1)

Winge

5. 1794 (1)

Willkischken

6. 1799 (1)

Absteinen, Amt Schretlaugken

7. 1802 (1)

Mehlauken (gali būti ir prie Stalupėnų)

8. 1806 (1)

Kairiojo Nemuno kranto gyvenvietės (45 asmenys):

Tilsit:

1. 1681 (1)

2. 1750 (1)

3. 1751 (1)

4. 1754 (1)

5. 1756 (1)

7. 1760 (2)

9. 1763 (2)

11. 1765 (2)

13. 1772 (2)

14. 1775 (1)

16. 1781 (2)

17. 1782 (1)

Ragnit ir ap.:

1. 1765 (1)

2. 1800 (1)

3. 1805 (1)

4. 1808 (1)

Wilkerishken

5. 1785 (1)

Gerskulen

6. 1799 (1)

Stallupönen ir ap.:

1. 1796 (1)

Dopönen

2. 1781 (1)

3. 1784 (1)

Szorellen

4. 1793 (1)

Delta ir marių š. krantas:

Labiau

1. 1703 (1)

Kaukehmen

2. 1752 (1)

Karkeln

3. 1784 (1)

- 19. 1783 (2)
- 21. 1791 (2)
- 23. 1792 (2)
- 25. 1795 (2)
- 28. 1803 (3)
- 29. 1807 (1)
- 30. 1811 (1)

Gräfl. Rautenburg

- 1. 1786 (1)
- Rautenburg
- 2. 1808 (1)

Pietinė Lietuvos provincijos dalis ir Karaliaučius (59 asmenys):

Königsberg:	Kreutzburg in Pr.:	Friedland:	Darkehmen:	Gumbinnen:
1. 1646 (1)	1. 1668 (1)	1. 1745 (1)	1. 1797 (1)	1. 1751 (1)
2. 1652 (1)	Wehlau:	Gerdauen:	Jurgaitschen	2. 1807 (1)
3. 1671 (1)	2. 1806 (1)	2. 1764 (1)	(t.p. ir Ragainės, Stalupėnu)	Kuttkuhnen bei Gumbinnen
4. 1690 (1)			2. 1797 (1)	3. 1786 (1)
6. 1694 (2)			Wilgischken (?)	Endzunnan bei bei Gumbinnen
7. 1695 (1)			3. 1801 (1)	4. 1788 (1)
8. 1731 (1)				Bablen in Didlaucken
9. 1744 (1)				5. 1807 (1)
10. 1747 (1)				
13. 1760 (3)				
14. 1764 (1)				
16. 1767 (2)				
17. 1769 (1)				
18. 1771 (1)				
19. 1775 (1)				
20. 1776 (1)				
21. 1779 (1)				
23. 1784 (2)				
24. 1792 (1)				
25. 1795 (1)				
27. 1799 (2)				
28. 1800 (1)				
29. 1801 (1)				
30. 1809 (1)				
31. 1813 (1)				
Insterburg:				
1. 1738 (1)	7. 1793 (1)	14. 1813 (1)		
2. 1751 (1)	8. 1797 (1)	Georgenburg bei Insterburg		
3. 1754 (1)	9. 1798 (1)	15. 1768 (1)		
4. 1763 (1)	10. 1802 (1)	Spiedlauken, Amt Sommerau		
5. 1780 (1)	11. 1804 (1)	16. 1805 (1)		
6. 1790 (1)	13. 1808 (2)			

Mozūrai–Varmė (Masuren–Warmia) (15 asmenų):

Angerburg:	Goldap:	Johannsburg (Schoden):	Lyck:	Loetzen:
1. 1763 (1)	1. 1769 (1)	1. 1646 (1)	1. 1802 (1)	1. 1777 (1)
2. 1782 (1)	2. 1795 (1)	2. 1652 (1)	2. 1808 (1)	
	Gerkischken	3. 1673 (1)	3. 1810 (1)	
	3. 1760 (1)	4. 1693 (1)		
	Kiauten	5. 1694 (1)		
	4. 1797 (1)	6. 1805 (1)		

Oberlandas–Karališkieji Prūsai (Oberland–Kng. Preussen) (10 asmenų):

Elbing:	Holland in Pr.:	Marienburg:
1. 1672 (1)	1. 1648 (1)	1. 1794 (1)
3. 1690 (2)		Keltznase im Kleinen Marienburger Werder
4. 1750 (1)		2. 1805 (1)
5. 1751 (1)		

Vakarų Prūsija (29 asmenys):

Pomeranija (Pommern) (24 asmenys):

Kolberg:	Danzig:	Thorn:	Köslin:	Mohrunger:
1. 1652 (1)	1. 1734 (1)	1. 1764 (1)	1. 1746 (1)	1. 1803 (1)
2. 1672 (1)	2. 1738 (1)			
3. 1737 (1)	3. 1762 (1)			
4. 1748 (1)	4. 1765 (1)			
5. 1751 (1)	5. 1782 (1)			
6. 1753 (1)	7. 1783 (2)			
7. 1773 (1)	8. 1791 (1)			
8. 1805(1)	9. 1793 (1)			
	10. 1794 (1)			
	11. 1796 (1)			
	Stolzenberg bei Danzig			
	12. 1794 (1)			
	Ohra bei Danzig			
	13. 1806 (1)			

Silezija (Sleisen) (4 asmenys):

Stettin:	Neustettin:	Grünberg in Sleisen:	Kottbus in der Lausitz:
1. 1810 (1)	1. 1756 (1)	1. 1800 (1)	1. 1795 (1)

Aukštutinė Pomeranija (Vorpommern) (1 asmuo)

Wolgast:
1. 1800 (1)

Įvardyti tik „aus Preussen“ (6 asmenys)

1. 1652 (1)
2. 1668 (1)
3. 1677 (1)
4. 1690 (4)
5. 1712 (1)
6. 1750 (1)

Neaiškios kilmės vietovardžiai

- Dislauken
1811 (1)
Lindeken
1802 (1)
Wilda
1784 (1)
Spillen
1806 (1)

Atidžiau panagrinėję šiuos duomenis, konstatuojame keletą dėsningumų. Skirtingu metu dominavo stojantieji iš stambesnių prekybos centrų (Tilžės, Karaliaučiaus, Įsručio, Johansburgo, Dancigo ir Kolbergo). Šie miestai buvo susiję su laivyba, prekių tranzitu jūra bei upėmis. Iš jų kilusieji turėjo būti atviresni permainoms. Tokie pirkliai, susidūrę su didesne konkurencija ar nepalankiais veiksniais gimtinėje, galėjo lengviau atitrūkti ir vykti dairytis sau vietos svetur. Dėl panašios gyvenimo patirties, greičiau kaupto pirminio kapitalo įsitraukti į Klaipėdos pirkliją jiems buvo lengviau. Ateiviai iš stambiųjų prekybos centrų sudarė didžiąją dalį stojančiųjų – apie 119 asmenų. Gyvenusiųjų žveju, ūkininkų, dvarų aplinkoje ir siekusiųjų mėginti laimę stambesnėje prekyboje buvo mažiau – 61 asmuo. Dalis jų rasdavo nišą vietos miesteliuose ar gretimuose miestuose. Suprantama, kodėl arčiau Klaipėdos buvusių apylinkių gyventojai pradėjo stoti į minėtą gildiją anksčiau. Jau 1673 m. buvo įregistruotas Johannas Brogowskis iš Kretingalės (Krottingen). 1642–1822 m. įstojo 19 tokių asmenų iš dešiniojo Nemuno kranto bei Klaipėdos apylinkių bažnytkaimių, kaimų ir 4 asmenys iš minėto arealo miestelių. Po 1760 m. stojančiųjų skaičius iš smulkesnių vietovių ėmė augti greičiau. 1702–1756 m. jie sudarė 4 (ir tie patys 3 iš nelabai tolimų Klaipėdai vietų) iš 26, 1760–1779 m. 7 iš 70, 1780–1804 m. 24 iš 106, o 1805–1813 m. 10 iš 26 prūsiskos kilmės⁶⁴ naujųjų Klaipėdos pirklių. Pažymėsime, kad nuo 1750 m. registras buvo pildomas tiksliau – nebevartojama bendresnė sąvoka „iš Prūsijos“.

Nepaisant kiekvieno stojančiojo motyvų, individualumo, pastebime, kad į Klaipėdą iš atskirų regionų bei vietovių kai kada vykstama trūkinėjančiais srautais. 1646–1695 m. tarp 25 stojančiųjų vyravo 7 Karaliaučiaus ir 5 Johansburgo (Mozūrija–Varmija) išeiviai. Tik 2 asmenys atvyko iš Kolbergo (Pomeranija). Be to, 4 stojantieji teko Oberlandui–Karališkiesiems Prūsams (Elbingas – 3, Prūsijos Olandija – 3) ir Prūsų Lietuvai (Kretingalė, Prūsų Kreutzburgas be Karaliaučiaus). Atvykusiųjų iš Prūsijos skaičius šoktelėjo virš 2 tik: 1652 m. (4), 1690 m. (7), 1694 m. (3). Charakteringa, kad minėtais pakilimo metais būta stojančiųjų iš Karaliaučiaus.

1702–1756 m. laikotarpiu į Klaipėdos pirklių gildiją įstojo 30 asmenų. Vyravo išeiviai iš Tilžės (4), Kolbergo (4), Karaliaučiaus (3), Įsručio (3) ir visai nėra asmenų iš Mozūrijos–Varmijos. Dauguma stojančiųjų buvo Prūsų Lietuvos (17 asmenų), Pomeranijos (7 asmenys) gyventojai. Sumažėjo ateivių iš Oberlando–Karališkųjų Prūsų (2), tačiau 1 asmuo atvyko iš Silezijos. Pakilimo

⁶⁴ Turime omenyje ne etninę, o geografinę sąvoką. Nepriskaičiavome įvardytųjų tik iš Prūsijos.

metais galime laikyti 1751 m., kai Klaipėdos pirklių gildiją papildė net 4 nariai. Etapą užbaigė 1757 m. prasidėjęs Septynerių metų karas.

1760–1779 m. stojančiųjų iš Prūsijos skaičius išaugo virš 40. Pastebimas suaktyvėjimas 1760 (7), 1763 (4), 1764 (3), 1765 (4), 1769 (3), 1773 (3) metais, kai įstodavo nuo 3 iki 7 asmenų. Šis pakilimas sutampa su Rusijos okupacijos pabaigoje vykusio medienos eksporto per Klaipėdos uostą išaugimu. Tarp naujų Klaipėdos pirklių vyravo Prūsų Lietuvos (40) išeiviai. Mažiau atsikėlusiujų – iš Pomeranijos (4), Mozūrijos–Varmijos (4). Dauguma įtrauktųjų į gildijos sąrašą – iš Karaliaučius (11), Tilžės (9). Pakito stojančiųjų geografija. Ji plėtėsi ir tuo pat metu siaurėjo – neberandame iki tol minėtų vietovių – neužfiksuota nė vieno iš Oberlando–Karališkųjų Prūsų. Klaipėdos pirkliais iš Pomeranijos tapo dancigiečiai ir po vieną torunietį bei kolbergietį. Mozūrijos–Varmijos išeiviai užrašyti iš iki tol nemintų Goldapės, Angerburgo, Loetzeno miestų. Tarp kilusių iš Prūsų Lietuvos (be Karaliaučiaus ir Tilžės) daugėjo stojančiųjų iš artimesnių Klaipėdai vietovių (7 asmenys iš Šilokarčemos, Priekulės, Pagėgių etc.).

1780–1804 m. Klaipėdos pirklių gildiją papildė 71 narys iš Prūsijos. Per 11 šio laikotarpio metų stojančiųjų skaičiaus išaugo iki 4–5 asmenų, o 1784, 1795, 1797, 1802 m. pasiekė 5 asmenų ribą. Pagal kilimo vietą naujieji Klaipėdos pirkliai pasiskirstė taip: Prūsų Lietuva (54), Pomeranija (10), Mozūrija–Varmija (4), Oberlandas–Kar. Prūsija (1), Silezija (2), Aukštutinė Pomeranija (1). Daugiausia ateivių buvo iš Tilžės (14), Dancigo (8) ir Karaliaučiaus (po 8), Įsručio (7), Stalupėnų ir Pagėgių apylinkių (po 4). 1796 m. buvo įregistruotas paskutinis dancigietis. Priimtųjų iš mažųjų vietovių – miestelių, bažnytkaimių skaičius išaugo iki 24 pirklių. Atvykusių iš artimesnių Klaipėdai vietovių buvo 7.

1805–1813 m. situacija buvo paženklinta Napoleono karais. Šiuo trumpu laikotarpiu į Klaipėdos pirklių gildiją įstojo 25 asmenys. Daugiausia buvo įregistruota 1805 m. (5), 1806 m. (5), 1807 m. (3), 1808 m. (4), 1813 m. (3). Karo ypatumais galima paaiškinti netolygų stojančiųjų skaičiaus svyravimą nuo 5 iki 1. 1805–1809 m. Klaipėda patyrė vieną didžiausių savo pakilimų. Skirtingai nei kitų Prūsijos miestų, karo veiksmai jos nepalietė. Miestas nenukentėjo ir nuo prancūzų okupacijos. 1807–1808 m. Klaipėda virto laikinąja Prūsijos karalių rezidencija. Pagal kilmės regioną naujuosius Klaipėdos pirklius skirstome taip: Prūsų Lietuva (17), Mozūrija–Varmija (3), Pomeranija (2), Oberlandas–Karališkieji Prūsai (1), Silezija (1). Sunku išskirti migracijos židinius. Pažymėsime tik vietas, iš kurių įregistruota daugiau nei vienas asmuo: Įsručiai (3), Karaliaučius (2), Tilžė (2), Ragainė (2), Lyckas (2). 10 stojančiųjų buvo iš mažesnių vietovių: miestelių, bažnytkaimių etc. Iš artimesnių Klaipėdai vietų įrašyti 4 pirkliai. 1813 m. buvo įregistruoti paskutiniai pirkliai iš kitų Prūsijos vietų (Karaliaučiaus, Įsručio, Rusnės), o nuo 1815 m. sąrašė tik pirkliai iš Klaipėdos.

Apibūdinę bendrąsias tendencijas, galime išskirti atskirų regionų ypatumus. Nustatyti, kada ir kaip pulsuoja atskiri pirklių migracijos į Klaipėdą taškai.

Per visą 1622–1822 m. laikotarpį būta tik pavienių stojančiųjų iš artimesnių Klaipėdai apylinkių. Panašią padėtį matome Šilokarčemos ir Pagėgių apylinkių atžvilgiu. Pastebima tendencija Klaipėdos pirklių gildijos narystės siekti nuo XVIII a. 7-ojo dešimtmečio iki XIX a. 2-ojo dešimtmečio pradžios. 1730–1790 m. išsiskiria 5-ių išeivių iš Kintų grupė. Įstojusiųjų pavardės skirtingos, todėl vienos šeimos persikėlimo versija atkrepta. Lieka giminytės ir verslo ryšiais siejamos grupės tikimybė. Negalėtume paaiškinti penkių išeivių iš nedidelės gyvenvietės tapimo Klaipėdos pirkliais prielaidų atsitiktinumumu. Pernelyg maža laiko atkarpa pirminiam kapitalui sukaupti.

Tarp kairiojo Nemuno kranto miestų išsiskiria nuo 1750 m. prasidėjusi ir iki 1811 m. besitęsusi stojančiųjų iš Tilžės srovė. Į Klaipėdos pirklių gildiją skirtingu metu įstojo 30 tilžiškių. 1760–1795 m. dažnai jų buvo po du, o 1803 m. – net trys asmenys per metus. Išeivių iš gretimų miestų (Ragainė) ir gyvenviečių (Rautenburgas) stojimo tendencijos panašios kaip Šilokarčemos

bei Pagėgių. Daugiausia jų būta XVIII a. 9-ajame ir paskutiniame, o Ragainės – dar ir XIX a. pirmajame dešimtmetyje.

Iš Pietinės Rytprūsių dalies pažymėtinas didesnis Karaliaučiaus (31 asmenys) ir Įsruties (15 asmenų) stojančiųjų skaičius. Didžiausias visų Prūsijos stojančių išeivių srautas buvo iš Karaliaučiaus. Jis prasidėjo jau 1646 m. ir tęsėsi iki pat 1813 m. Jį skirstytume į mažesnes dalis: 1646–1652 m., 1690–1695 m., 1731–1747 m., 1760–1784 m., 1792–1801 m., 1809–1813 m. Pirklių iš Įsručio sąrašė randame 1738–1813 m. Pastovesnis jų stojimas pastebimas 1790–1813 m. Ateiviai iš Johannisburgo (Mozūrijos–Varmijos) aktyvesni 1646–1694 m.

Kilę iš Pomeranijos Klaipėdos pirkliai – daugiausia buvę Kolbergo ir Dancigo uostų gyventojai. 1652 m. Klaipėdoje pasirodė kolbergiečiai. 1737–1753 m. jie sudarė pastovesnę atvykėlių bangą. 1734 m. į Klaipėdą patraukė dancigiečiai. Jie vyko trūkinėjančiu srautu: 1734–1738 m., 1761–1765 m., 1782–1796 m. 1806 m. Nikolaus Christianas Friedr. Mengeris iš Ohra prie Dancigo buvo paskutinis, įstojęs į Klaipėdos pirklų gildiją iš šio regiono.

Svetimšalių, stojusių į Klaipėdos pirklų gildiją, statistika ir geografija

Atskirą naujų Klaipėdos pirklų gildijos narių grupę sudarė iš kitų šalių atvykę žmonės. Kaip jau minėta, svetimšaliai turėjo mokėti didesnius stojimo mokesčius. Dėl konkurencijos baimės jiems buvo ribojamos galimybės gauti miesto teises. Svetimšalių tapimo Klaipėdos pirkliais statistika rodo ne tik uostamiesčio prekybinių ryšių plėtrą, bet ir jo patrauklumą už Prūsijos ribų. 1642–1795 m. Prūsija smarkiai išplėtė savo teritorijas: 1648 m. ji prisijungė Rytų Pomeraniją, bažnytines kunigaikštystes Kaminą (galutinai 1657 m.), Halberštata su Saalkreisu, Mindeną su Honsteino grafyste⁶⁵, 1657 m. – Lauenburgo kunigaikštystę, Draheimą ir Biutovą,⁶⁶ 1666 m. – toliau nuo sienos esančias kunigaikštystes Klevę, Marką, Ravenburgą,⁶⁷ 1680 m. – Magdeburgo arkivyskupiją su Halle bei Lukkenwalde⁶⁸, 1687 m. – Burgo sritį, 1687–1695 m. ir nuo 1742 m. ATR pasienyje valdė Švibuzo sritį⁶⁹, o 1702–1713 m. ji išplėtė valdas Vestfalijoje (Lingenas, Merzas – 1702 m., Teklenburgas – 1707 m., Aukštutinis Geldernas – 1713–1795 m., Limburgo grafystė ir Špekfeldas – 1713–1742 m., Vernigerodė – 1714 m.).⁷⁰ 1744 m., pasinaudoję dinastiniais ryšiais, Prūsijos valdovai prisijungė rytinę Frislandiją, tačiau XVIII a. pabaigoje dėl Šlezvigo–Holšteino ją prarado.⁷¹ Po 1740–1762 m. trukusių trijų karų Prūsija įsitvirtino Silezijoje.⁷² 1772 m. po ATR padalijimo Prūsija gavo Marienburgą, Helmą, Pamarių, Varmiją ir dalį Lenkijos iki Notės upės⁷³, 1795 m. po III – Varšuvą, vakarinę Krokuvos vaivadystės dalį, Užnemunę.⁷⁴ Tai atvėrė galimybes svetimšalių pirklų migracijai į Klaipėdą.

1642–1822 m. įstojusieji į Klaipėdos pirklų gildiją iš kitų šalių pasiskirstė taip:

⁶⁵ В. Фенор, *Фридрих Вильгельм. I*, Москва, 2004, с. 140 (toliau – Фенор...).

⁶⁶ Ю. Ю. Ненахов, *Войны и компании Фридриха Великого*. Минск, 2002, с. 16 (toliau – Ненахов...).

⁶⁷ Перцев..., с. 9–10.

⁶⁸ Ненахов..., с. 16.

⁶⁹ Ненахов..., с. 16.

⁷⁰ Ненахов..., с. 27–28; Фенор..., с. 140; Перцев..., с. 9–10.

⁷¹ Перцев..., с. 9–10.

⁷² Ненахов..., с. 702.

⁷³ Ненахов..., с. 719–721.

⁷⁴ Перцев..., с. 9–10.

Kitos šalys – 110 asmenų: Vokiškos žemės (45), D. Britanija (27), Kuršas–Livonija (29), ATR (9)

Gr. Britain (27 asmenys)

Schottland (16)	England (11)
1. 1648 (1)	2. 1795 (2)
3. 1652 (2)	3. 1796 (1)
7. 1677 (4)	5. 1797 (2)
8. 1679 (1)	6. 1805 (1)
10. 1690 (2)	Ipswich
11. 1694 (1)	7. 1812 (1)
12. 1808 (1)	London
13. 1820 (1)	8. 1789 (1)
Newcastle	9. 1802 (1)
14. 1786 (1)	Parth
Alva	10. 1799 (1)
15. 1801 (1)	Hull
16. 1804 (1)	11. 1801 (1)

Kurland–Livonia (29 asmenys):

Kurland (26 asmenys)

Kurland	Hasenpoth	Rutzau	Goldingen	Grobin	Libau	Doblen
2. 1670 (2)	1. 1671 (1)	1. 1694 (1)	1. 1694 (1)	1. 1688 (1)	1. 1703 (1)	1. 1748 (1)
3. 1674 (1)			2. 1703 (1)		2. 1734 (1)	Droben
5. 1726 (2)			3. 1769 (1)		3. 1760 (1)	2. 1775 (1)
6. 1731 (1)			4. 1797 (1)		4. 1766 (1)	
7. 1764 (1)					5. 1768 (1)	
					8. 1773 (3)	
					9. 1775 (1)	
					10. 1811 (1)	

Livonia

Pernau

1. 1773 (1)

Riga

2. 1775 (1)

Saalau (neindentifikuotas)

3. 1763 (1)

Rzeczpospolita (9 asmenys)

LDK (6)

Kauen	Labenoven	Wilna
1. 1792 (1)	in Russland	1. 1808 (1)
2. 1795 (1)	1. 1803 (1)	
3. 1807 (1)		
Serrej		
1. 1803 (1)		

Polen(2)

Hollenka.	Warschau
bei Russ. Pol.	1. 1809 (1)
1. 1802 (1)	

Russland (1)

Neu Russland
1. 1805 (1)

Deutschland (45 asmenys)

Lübeck	Westfalen	Flensburg	Hamburg	Berlin	Hanover	Mark
1. 1646 (1)	2. 1690 (2)	1. 1780 (1)	1. 1792 (1)	1. 1780 (1)	1. 1802 (1)	1. 1809 (1)
2. 1673 (1)	3. 1695 (1)	2. 1787 (1)				
4. 1677 (2)	Bielefeld in					
7. 1679 (3)	Westfalen					
8. 1690 (1)	4. 1720 (1)					
9. 1695 (1)						
10. 1704 (1)						
11. 1712 (1)						
12. 1723 (1)						
14. 1726 (2)						
15. 1743 (1)						
16. 1760 (1)						
18. 1765 (2)						
19. 1772 (1)						
20. 1783 (1)						
21. 1784 (1)						
22. 1796 (1)						
23. 1802 (1)						
24. 1804 (1)						
25. 1806 (1)						
26. 1809 (1)						
27. 1812 (1)						
Holstein						
1. 1679 (1)						
Lüneburg						
1. 1690 (1)						
Rostock						
1. 1669 (1)						
2. 1690 (1)						
Frankfurt a. Oder						
1. 1806(1)						
Salzburg (Osterreich)						
1. 1745(1)						
Utrecht–Holland (Niederland)						
1. 1786 (1)						
Almeo in Batavien						
2. 1805 (1)						

Kiekybinius santykius tarp stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją iš atskirų šalių jau esame aptarę, todėl vertinsime kiekvienos šalies išeivius atskirai. Didžiosios Britanijos išeivius sąrašas skaido į dvi grupes. Vieni atvyko iš Škotijos, kiti iš Anglijos. Jų migracijos motyvai skyrėsi. Pirmieji ieškojo saugumo, o antrieji – pelno. Abi britų grupės nebuvo vienalytės ir konfesiškai: škotai – evangelikai reformatai, anglai – anglikonai. Škotai buvo atviresni, nes lengviau bendraudavo su bendratikiais švedais, olandais, tačiau greičiau prarasdavo etninį savitumą. Anglai sudarė uždaresnį konfesinį ratą. Klaipėdoje jie ilgiau išlaikė savitumą, o XVIII a. pab.–XIX a. vid. net diktavo elgsenos madas. Populiariausi importo iš Klaipėdos į Britaniją uostai 1784–1795 m.

buvo Londonas, toliau – Hulas, Leithas, Liverpulis ir Niukastlis.⁷⁵ 1786–1812 m. sąrašė užfiksuoti tik 6 uostamiesčiai: Škotijos – Niukastlis, Alva, o Anglijos – Londonas, Partas, Hulis, Ipsvičas. Pažymėsime, kad anglų Londonas ir škotų Alva minimi du kartus. Abiejų britų grupių atstovai sudaro keletą skirtingų bangų.

Pirmasis škotas į sąrašą įtrauktas 1648 m. Galbūt jo pasirodymą galėtume sieti su Vestfalijos taikos nulemta stabilizacija regione? 1648 m. po Vestfalijos taikos Prūsija iš švedų gavo rytinę Pomeraniją, bažnytines kunigaikštystes Kamina, Magdeburgą, Halberstadtą, Mindeną. Per Rytų Pomeraniją ji teritoriškai susijungė su Brandenburgu, o šis priartėjo prie jūros.⁷⁶ 1648–1694 m. škotai sudarė vientisą stonančiųjų bangą. Tuo metu įstojo dauguma iš jų: 9 iš 15. 1652 ir 1690 m. stojo po 2, o 1677 m. – net 4 asmenys. XVII a. škotų migracija buvo susijusi su pilietiniais karais, konfesiniais konfliktais, anglų įsigalėjimu visoje Britanijoje. Klaipėdoje škotai nesijautė atstumti. Čia tuo laikotarpiu susidarė evangelikų reformatų bendruomenė. 1667 m. ji gavo privilegiją turėti savo maldos namus⁷⁷, o 1683 m. buvo pastatyta reformatų bažnyčia.⁷⁸ XVIII a. tik vienas atvykęs škotas tapo Klaipėdos pirkliau. Kita jų stojimo į gildiją banga vyko 1801–1820 m. (4 asmenys). Įdomu, kad 1808 m. škotas Robertas Pitcairnas tapo Klaipėdos pirkliau, nepaisydamas D. Britanijos vykdomos politikos Prancūzijos imperijos ir jos sąjungininkės Prūsijos atžvilgiu.

Anglai į Klaipėdos pirkliją veržėsi 1789–1805 m. Tai sietina su medienos eksporto per Klaipėdos uostą bumu. Į Klaipėdą plaukė daugiausia tušti – balastu pakrauti laivai (pvz., 1784 m. Klaipėdą pasiekė 431 britų laivas, o iš jų – 417 su balastu; 1785 m. atitinkamai 273 ir 261; 1790 m. – 470 ir 435 etc.⁷⁹). Apie 94 procentai jų iš Klaipėdos į Britaniją grįždavo su medžio balkių kroviniu.⁸⁰ Klaipėdoje supjauti balkiai buvo mažesni nei eksportuojami iš Danzigo, tačiau jų kokybė garantavo vietą rinkoje.⁸¹ Dauguma anglų (6 iš 9) įstojo į Klaipėdos pirklių gildiją 1795–1799 m. 1795 m. ir 1796 m. buvo įrašyta po 2 anglus. Anglų pastangos įsilieti Klaipėdos pirklijon nutrūko prasidėjus kontinentinei blokadai. Tuo metu Klaipėda buvo Prancūzijos sąjungininkės Prūsijos uostas. Oficialiai su D. Britanija karo padėtis buvo nutrauktas tik 1812 m. gruodžio 15 d. Klaipėdą užėmus rusams. Galbūt šią permainą ženklina anglo iš Ipsvičo Jameso Fraserio tapimas Klaipėdos pirkliau 1812 m.? Kalbėdami apie tiesioginę britų migraciją, nutylėjome netiesioginės britų ar jų kilmės asmenų iš kitų Prūsijos bei užsienio vietovių galimybes. Jas aptarti ir įvertinti galima po išsamesnių genealoginių tyrimų. Šioje studijoje iš kitų atvykėlių į Klaipėdą jie nebuvo išskirti, nors duomenų apie tokius yra.

Dviem nariais daugiau nei britai Klaipėdos pirklių gildiją papildė ateiviai iš Kuršo–Livonijos. 26 asmenys buvo iš Kuršo, o 3 iš kitos Livonijos dalies. Daugumos jų kilmės vieta nurodyta: Kurše – Aisputė, Rucava, Kuldiga, Grobinė, Liepoja, Duobelė, Drobenė ir Livonijoje – Pernu, Saalau bei pagrindinis regiono didmiestis Ryga. Iš jų tik Liepoja, Ryga ir Pernu buvo uostamiesčiai. Kuršo miestai Aisputė, Rucava, Grobinė buvo arčiau jūros, o Kuldiga, Duobelė toliau. Su Kuršu Klaipėdą siejo seni kultūriniai-prekybiniai ryšiai. Nors Prūsiją ir Kuršą skyrė trumputis Žemaitijos pajūrio ruoželis, Kuršo gyventojams pasiekti Klaipėdą nebuvo sudėtinga sausumos keliu bei jūra. Kurše, kaip ir Prūsijoje, dauguma miestiečio teises turinčių gyventojų buvo vokiečių kilmės. Jie priklausė evangelikų liuteronų ar evangelikų reformatų bendruomenėms. Klaipėdoje šie asmenys rasdavo gerai pažįstamą vokiško Baltijos pajūrio miesto struktūrą. Visoje rytinėje Baltijos pakrantėje ji buvo identiška. Kisdavo tik žemiausių sluoksnių – „ne vokiečių“

⁷⁵ H. Chr. Johansen, *Shipping and Trade between the Baltic Area and Western Europe 1784–1795*, Odense, 1983, p. 81 (toliau – Johansen...).

⁷⁶ Kirby..., p. 202; Перуев..., c. 9–10.

⁷⁷ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 139.

⁷⁸ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 138.

⁷⁹ Johansen..., p. 81.

⁸⁰ Johansen..., p. 81.

⁸¹ Johansen..., p. 80.

terpė. Skirtingai nei Kurše, Klaipėdoje ją sudarė ne kuršiai ar lyviai, o lietuvininkai. Tiesa, kuršių gyveno ir Klaipėdos priemiesčiuose – Vitėse, Smeltėje. Ateivių iš Kuršo aktyvumas įsitraukiant į Klaipėdos pirkliją didėjo: 1670–1674 m. (4), 1694–1734 m. (8), 1760–1775 m. (11). Daugiausia jų būta iš Liepojos (9) ir Kuldigos (4). Pirmasis liepojiškis Hermannas Frylingas Klaipėdos pirkliu tapo 1703 m. Net 7 liepojiškiai įstojo į gildiją 1760–1775 m. Iš jų trys – 1775 m. Artimus klaipėdiečių ryšius su liepojiškiais iliustruoja toks faktas: rusų valdžiai uždraudus laisvųjų mūrininkų veiklą, masonai iš Liepojos važiuodavo pas savo kolegas į Klaipėdą ir čia iš Liepojos perkėlė savo ložę „Irene“. Kurį laiką ši ložė buvo Liepojos masonų priebėga.⁸² 1760–1775 m. laikotarpiu Klaipėdos pirkliais panoro būti atvykėliai iš toliau – rygietis Davidas Finckas, pernietis Joh. Friedrichas Funckas bei Joh. Christophas Tissat iš Saalau. Kuldigiečiai stojo 1694, 1703, 1769, 1797 m. Galime numanyti, kad ateivių iš Kuršo migracija buvo paveikta geopolitinių aplinkybių bei sumenkusių ekonominių Kuršo galimybių. XVII a. Kuršas smarkiai nukentėjo švedų invazijos XVIII a. pr. Šiaurės karo ir maro metu.⁸³ Po 1795 m. Kuršą galutinai inkorporavus į Rusijos imperiją, pirklių migracijos srautas nutrūko. 1811 m. liepojiškio Her. Wilh. A. Hevelcke'o įstojimas į Klaipėdos gildiją – vienintelė išimtis.

Rytinio kaimyno – buvusios ATR – teritorijų gyventojai tapti Klaipėdos pirkliais nesiveržė. 1793 m., po antrojo ATR padalijimo, Prūsija gavo Dancigą, Torunę, dalį Poznanės (Pietų Prūsija)⁸⁴, o 1795 m., po trečiojo ATR padalijimo, – dar ir Varšuvą, vakarinę Krokuvos vaivadystės dalį, Užnemunę.⁸⁵ Šie geopolitiniai pokyčiai stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją sąrašė ryškiau neatsispindi. Tai patvirtintų mažesnes kaimyninio regiono miestiečių sluoksnio galimybes. Kita vertus, jam negalėjo būti patraukli etniškai ir konfesiškai svetima „vokiška“ aplinka. XVIII–XIX a. vidurio Klaipėdos katalikų bendruomenę sudarė tik dalis čia dislokuotų karių ir neturtingieji priemiesčių gyventojai. Pirmieji buvo kilę iš lenkiškų sričių, o antrieji atsikėlę iš Žemaitijos. Beveik visos kilusių iš buvusios ATR ir tapusių Klaipėdos pirkliais asmenų pavardės vokiškos. Tik 1802 m. paminėto Joh. Ludwigo Butzkowskio pavardė lenkiška. Tai verčia susimąstyti, ar bent dalis jų nebuvo protestantai – disidentai. Atvykėlių geografija plati: LDK – Kaunas, Labūnava, Vilnius, Seirijai⁸⁶; Lenkija – Holenka, Varšuva; Rusija – Naujoji Rusija (?). Dauguma atvykėlių iš buvusios LDK miestų – 6, tik 2 iš Lenkijos, 1 iš Rusijos. Būtų sunku kalbėti apie srautą, nes atvykimo vietos nutolusios viena nuo kitos. Akivaizdi yra atvykėlių iš Rytų tendencija stoti į Klaipėdos pirklių gildiją 1792–1809 m. Daugiausia Klaipėdos pirkliais siekė tapti kauniečiai 1792–1807 m. jie sudarė 3 iš 9 kitų įstojusiųjų. XV–XIX a. Kaunas užėmė svarbią vietą plukdant medieną ir prekes Nemunu. XVIII a. 7-ajame dešimtmetyje sieliams pasukus link Klaipėdos, jo reikšmė išaugo. Iki tol sieliai pro Kauną traukė į Dancigą ir Karaliaučių. Iš svarbiausių regiono centrų Varšuvos, Vilniaus tapti klaipėdiečiais panoro tik po vieną asmenį.

Dauguma į Klaipėdos pirklių gildiją stojančių svetimšalių vyko iš Vokietijos (37). Kelios išimtys buvo XVIII vid. – XIX a. pr. atvykusieji iš Austrijos (1), Olandijos (2). Išskirtume vokiškų žemių ateivių stojimo į Klaipėdos pirkliją bangas: 1669–1679 m. (8), 1690–1703 m. (6), 1712–1726 m. (5), 1760–1765 m. (3), 1780–1787 m. (6), 1802–1812 m. (8). Stojančiųjų skaičiumi pasižymėjo 1677 m. (2), 1679 m. (3), 1690 m. (3), 1695 m. (2), 1726 m. (2), 1780 m. (2), 1806 m.

⁸² <http://www.freemasonry.lt/index.php?section=12>

⁸³ J. Sembritzkis pastebėjo nuo 1690 m. suaktyvėjusią Kuršo bei ATR bajorų migraciją į Klaipėdos didįjį valsčių. Šie bajorai dažniausiai tarnaudavo Prūsijos kariuomenėje ir įsigydavo dvarus, karčemas. Be minėtų geopolitinių aplinkybių, šią migraciją lėmė tai, kad XVI–XVII a. pr. keletą Kuršo valsčių valdė Prūsija. Be to, kurį laiką buvo sustiprėję ir Prūsijos – Kuršo valdovų dinastiniai ryšiai. 1691 04 29 Kuršo hercogas Friedrichas Casimirus vedė Prūsijos kurfiursto dukrą Elisabethą Sophie. Žr.: J. Sembritzki, *Geschichte des Kreises Memel, Memel*, 1918, S. 33.

⁸⁴ Печуев..., c. 9–10.

⁸⁵ Печуев..., c. 9–10.

⁸⁶ Seirijai buvo savotiškas „prūsiškas“ cksklavas LDK teritorijoje. 1656–1807 m. jie buvo valdomi kunigaikščių Radvilų bei Hohenzolernų iš Prūsijos. Žr. išsamiau: J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Marijampolė, 2003, p. 507–508.

(2), 1809 m. (2). Ypač gausūs buvo išeiviai iš Liubeko (27). Jų priskaičiuojama tiek pat, kiek stojančiųjų iš D. Britanijos, ir daugiau nei iš kaimyninio Kuršo. Po šių – atvykėliai iš Vestfalijos (3) ir Flensburgo (2). Liubekiečiai buvo pirmieji ir paskutiniai vokiškų žemių svetimšaliai, siekę tapti Klaipėdos pirkliais: 1646 m. Klaipėdos gildijos sąrašė užregistruotas pirmasis liubekietis Hansas Verlegeris, o 1812 m. – paskutinis liubekietis Johannas Adolphas Klempowas. Liubekiečiai dominavo 1646–1772 m. (19 iš 25) ir 1792–1812 m. (10 iš 5). Liubekiečių aktyvumas neturėtų stebinti. Iki XVII a. Liubekas buvo pagrindinis Hanzos sąjungos miestas. Nors 1257 m. Klaipėda buvo gavusi Liubeko miesto teises, dėl įvairių geopolitinių aplinkybių Hanzos sąjungai ji niekada nepriklausė.⁸⁷ Hanzos ignoruojamas miestas liubekiečiams buvo gerai pažįstamas. XVII a. žlungant šiai sąjungai liubekiečiai ieškojo naujų verslo ir investavimo galimybių svetur. Tuo iš dalies galima aiškinti didesnę jų intensyvumą Klaipėdoje XVII a. vid. – XVIII a. pr. Liubekiečių srautą XVIII a. pab. – XIX a. pr. galėjo lemti bendrosios Klaipėdos tendencijos – prekybos mediena, kanapėmis, linais etc. išaugimas bei geopolitiniai veiksniai. Apie priežastis, lėmusias tokių jų pasirinkimą, galėsime kalbėti tik palyginę su bendra kapitalo ir žmonių migracijos iš Liubeko raida.

Greta liubekiečių, 1669 m. stojančiųjų sąrašė randame rostokietį Simoną Braasą, o 1679 m. – holšteinietį Danielį Engelį. 1690–1703 m. ir 1712–1726 m. tapusių Klaipėdos pirkliais svetimšalių bangose pasirodė vestfaliečiai. Kitų vokiškų žemių išeiviai Klaipėdos pirkliais tapti panorė vėliau: 1690–1703 m. stojančių vestfaliečių bei liubekiečių skaičius (po 3 ir vienas liubeburgietis) išsilygino, o 1780–1787 m. liubekiečius nustelbė pavieniai asmenys, atvykę iš Berlyno, Flensburgo (net 2), Utrechto (Olandija). XVII a. pab. karo išsvargintus vestfaliečius galėjo vilioti Klaipėdos ramybė, o XVIII a. 9-ajame dešimtmetyje klaipėdiečių pirkliają papildžiusius svetimšalius – medienos eksporto pelnas. 1792–1809 m. vėl įstojo daug liubekiečių, tačiau išsiplėtė ir iš kitur stojančiųjų kilmės geografija: Hamburgas, Frankfurtas prie Oderio, Hanoveris, Marka. Kaip minėjome, šis periodas paženklintas Prancūzijos invazijos sukeltų geopolitinių permainų.

1812–1822 m. Klaipėdą savo patrauklumu nustelbė kiti Prūsijos miestai. Šią tendenciją atspindi ir stojančiųjų į Klaipėdos pirklių gildiją iš kitų Prūsijos miestų skaičius. Po 1813 m. tokių neberandame. 1820 m. škoto Carles Stuardo įstojimas Klaipėdos pirklių gildijoje padėties nepakeitė.

A list of those entering Klaipeda (Memel) merchants guild in 1642–1822

Summary

A list of those entering Klaipeda (Memel) merchants guild in 1642–1822 is an eloquent source. Statistical analysis of this source has shown that variation in a number of entrants is directly related to possibilities of Klaipeda (Memel) enterprise. It was established that till 1779 a number of merchant guild members was deliberately controlled. Investigation allowed presuming about a recorded different social background of Klaipeda (Memel) citizen till 1783. In 1642–1728 the Greater citizen (Grossburger) dominated, while in 1729–1783 – the lesser. Among newcomers, Klaipeda (Memel) merchant guild members, most were natives of other trading centers of Prussia – Tilsit, Koengsber, Instenburg, Johannesburg, Danzig, Kolberg and Lithuania province. Bigger groups of newcomers from Germany, Britain and Courland may be noted. Statistical analysis helped to determine flows of persons from various regions and towns entering Klaipeda (Memel) merchant guild. This allows relating this information to a wide context of history of macro and micro economics of Klaipeda (Memel), Prussia and Baltic regions.

⁸⁷ Zembrickis, *Klaipėdos karališkojo...*, p. 42.